

УДК 657.3

Ищенко Я.П.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет

Галайда Л.В.

аспірант
Вінницького національного аграрного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито різні підходи до трактування поняття «власний капітал». Досліджені складові власного капіталу та їх призначення. Проаналізовано можливі варіанти зміни власного капіталу. Розглянуто порядок відображення інформації про власний капітал на рахунках бухгалтерського обліку. Досліджено порядок відображення власного капіталу у різних формах фінансової звітності підприємства.

Ключові слова: власний капітал, статутний капітал, нерозподілений прибуток, додатковий капітал, фінансова звітність, резервний капітал.

Ищенко Я.П., Галайда Л.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье раскрыты различные подходы к трактовке понятия «собственный капитал». Исследованы составляющие собственного капитала и их назначения. Проанализированы возможные варианты изменения собственного капитала. Рассмотрен порядок отражения информации о собственном капитале на счетах бухгалтерского учета. Исследован порядок отражения собственного капитала в различных формах финансовой отчетности предприятия.

Ключевые слова: собственный капитал, уставный капитал, нераспределенная прибыль, дополнительный капитал, финансовая отчетность, резервный капитал.

Ischenko Y.P., Galayda L.V. THEORETICAL FOUNDATIONS OF FORMATION OF ENTERPRISES EQUITY

The article opens different approaches to treatment of the concept of «equity». Investigated the components of equity and their purpose. Analyzed of the possible options of equity. The procedure of reflection of the information about equity in accounts is examined. Studied the order of the equity in various forms of financial statements.

Keywords: equity, share capital, retained earnings, additional capital, financial statement, reserved capital.

Постановка проблеми. У сучасній економіці власний капітал виступає однією із найважливіших категорій і водночас є одним із найменш досліджуваних об'єктів бухгалтерського обліку. Оскільки власник не може керувати тим, що не може виміряти, то головною проблемою успішного ведення підприємницької діяльності є реальна оцінка наявних ресурсів, а саме власного капіталу.

Протягом останніх років відбулися певні зміни у відображенні в обліку власного капіталу підприємства, які спрямовані на наближення НП (С)БО до МСФЗ. Це потребує детального аналізу й оцінки, виділення існуючих проблем обліку та пошуку шляхів удосконалення обліку власного капіталу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання теорії, методики та організації бухгалтерського обліку власного капіталу подані у працях Л.В. Безкоровайної, Ф.Ф. Бугинця, С.Ф. Голова, Т.А. Городньої, В.Ф. Максимової, В.В. Сопка, Н.В. Чабанової та інших авторів, які започаткували теоретичне обґрунтування і подальшу розробку даної проблеми.

Постановка завдання. Завдання статті полягає у дослідженні теоретичних основ обліку власного капі-

талу та практичному застосуванні обліку власного капіталу для ведення та заповнення бухгалтерської звітності на підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання природи капіталу завжди було одним з найбільш дискусійних і складних. Аналіз вітчизняної економічної літератури свідчить про різноманітність підходів до з'ясування природи власного капіталу. Основні підходи визначення поняття «власний капітал» висвітлені у таблиці 1.

Систематизація різних точок зору дослідників дає можливість уточнити поняття «власний капітал»: власний капітал – це сукупність економічних благ у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які залучаються до економічного процесу діяльності суб'єкта господарювання без визначення терміну повернення їх власникам, і здатні генерувати доходи.

На законодавчому рівні поняття «власний капітал» регламентується НП (С)БО № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», де зазначається, що власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань [7]. Дане визначення характеризує порядок розрахунку власного капіталу, але не вказує на джерела формування та напрямки використання власного капіталу.

При визначенні структури власного капіталу перш за все варто виходити з джерел його формування. Можна виділити два основні джерела, сукупність яких формує капітал підприємства як цілісність: вкладений та накопичений капітал (рис. 1). Ці джерела власного капіталу складають базову структуру

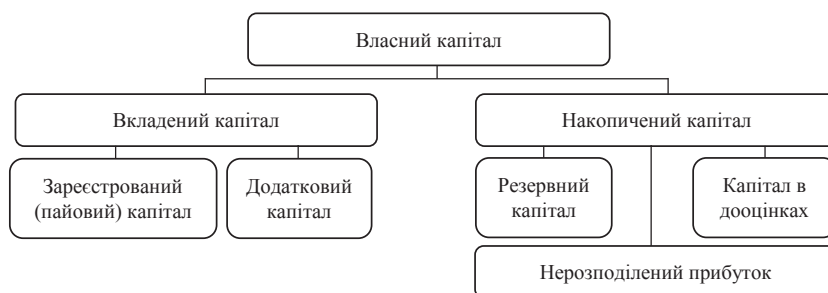

Рис. 1. Запропонована структура власного капіталу

капіталу будь-якого підприємства незалежно від організаційно-правової форми.

Зареєстрований (пайовий) капітал – це офіційно об’явлена і належним чином зареєстрована частина внесків власник до капіталу підприємства. Відомості про такий капітал містяться у статутних документах та відображаються на рахунку 40. Якщо протягом звітного року зміни до статуту не вносилися, то розмір зареєстрованого капіталу залишається незмінним.

Якщо внески засновників, зазначені у статутних документах, фактично не внесені, або товариство викупило власні акції (частки), то в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності застосовуються коригуючі показники: неоплачений та вилучений капітал.

Додатково вкладений капітал – це сума внесків засновників понад зареєстровану частину. У складі цього капіталу виділяють:

- емісійний дохід АТ від продажу акцій за ціною, вищою за їх номінальну вартість;
- інші внески засновників, які вносяться без рішень про збільшення розміру зареєстрованого капіталу (безоплатна передача необоротних активів, коштів тощо).

Додатковий капітал за рішенням учасників товариства може направлятися на збільшення статутного, пайового, резервного капіталу та на покриття збитків від діяльності підприємства. Типову кореспонденцію рахунків наведемо в таблиці.

Накопичений капітал – це капітал, сформований у результаті господарської діяльності підприємства. Він включає такі елементи:

- капітал у дооцінках;
- резервний капітал;
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

З 09.08.13 інформація про дооцінки (уцінки) необоротних активів і фінансових інструментів обліковується на рахунку 41 «Капітал у дооцінках». Дооцінка необоротних активів збільшує власний капітал підприємства. Проводити її чи ні, підприємство вирішує самостійно, але не частіше одного разу на рік.

Первісна (переоцінена) вартість може збільшуватися або на суму індексації, проведеної в порядку, установленому Податковим кодексом, або відповідно до П (С)БО.

Згідно П (С)БО 7 «Основні засоби», підприємство може переоцінювати об’єкт основних засобів, якщо залишкова вартість цього об’єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. У разі переоцінки об’єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об’єктів групи основних засобів, до якої належить цей об’єкт [9].

Згідно П (С)БО 8 «Нематеріальні активи», підприємство може здійснювати переоцінку за справедливою вартістю на дату балансу тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок. У разі переоцінки окремого об’єкта нематеріального активу варто переоцінювати всі інші активи групи, до якої належить цей нематеріальний актив (крім тих, щодо яких не існує активного ринку) [9].

Згідно із П (С)БО 13 «Фінансові інструменти», облік хеджування грошових потоків здійснюється з урахуванням коефіцієнта ефективності хеджування. При значенні коефіцієнта ефективності хеджування грошових потоків у межах 0,8-1,25 зміна балансової вартості об’єкта хеджування відображається в іншому сукупному доході з одночасною зміною власного капіталу (в частині переоцінки фінансових інструментів) [9].

Уцінка необоротних активів не впливає на розмір власного капіталу, оскільки сума уцінки збільшує суму нерозподіленого прибутку.

Резервний капітал обов’язково має формуватися й обрисовуватися на рахунку 43. Розмір резервного фонду товариства має становити не менше ніж 25% статутного (складеного) капіталу. Формується цей фонд із щорічних відрахувань у розмірі не менше 5% суми чистого прибутку до досягнення зазначеного розміру. За рахунок резервного капіталу можна: поповнювати зареєстрований (статутний) капітал; нараховувати дивіденди за привілейованими акціями (у разі недостатності прибутку для цього); погашати борги при ліквідації товариства; покривати отримані збитки в разі недостатності прибутку.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – це вид накопиченого капіталу, який являє собою фінансовий результат діяльності підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу. Його облік ведеться на рахунку 44 «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)». У ньому виділені субрахунки для відображення суми нерозподіленого прибутку – 441, непокритого збитку – 442, а також прибутку, використаного у звітному періоді – 443.

Важливість власного капіталу впливає із функцій, які він виконує:

- 1) довгострокового фінансування – перебуває у розпорядженні підприємства необмежено довго;
- 2) відповідальності і захисту прав кредиторів – відображений в балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу;

Таблиця 1

Визначення поняття «власний капітал»

Автор	Визначення
Л.В. Безкоровайна [1, с. 950]	Власний капітал – це власні джерела підприємства, внесені його засновниками, або суми реінвестованого чистого прибутку, які використовуються для формування активів підприємства у грошовій або матеріальній формі.
Ф.Ф. Бутинець [2, с. 742]	Власний капітал – загальна вартість засобів підприємства, які належать йому на правах власності та використовуються ним для формування його активів.
С.Ф. Голов [3, с. 803]	Власний капітал формується акціями, тобто коштами інвесторів (власників) в обмін на реалізовані їм акції.
Т.А. Городня [4, с. 250]	Власний капітал – нагромадження шляхом збереження запасу економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучається його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і чинник виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов’язане з чинниками часу, ризику і ліквідності.
В.Ф. Максимова [5, с. 124]	Власний капітал – це власні джерела фінансування підприємства, що вкладені його засновниками без визначеного строку їх повернення, накопичені суми реінвестованого прибутку протягом строку функціонування підприємства та інші власні джерела.
В.В. Сопко [6, с. 85]	Власний капітал – це власні джерела підприємства, які без визначення строку проведення внесені засновниками або залишені ними на підприємстві з уже оподаткованого прибутку.

3) компенсації понесених збитків – тимчасові збитки мають погашатись за рахунок власного капіталу;

4) кредитоспроможності – при наданні кредиту, за інших рівних умов, перевага надається підприємствам з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом;

5) фінансування ризику – власний капітал використовується для фінансування ризикових інвестицій, на що можуть не погодитись кредитори;

6) самостійності і влади – розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство;

7) розподілу доходів і активів – частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна при ліквідації підприємства;

8) визначення ступеня влади кожного з власників щодо прийняття рішень з управління підприємством. Що більша частка власника у статутному капіталі (що більшим пакетом акцій він володіє), то вищий ступінь його впливу на підприємство.

Виділяють такі найбільш поширені причини, які впливають на зміну розміру власного капіталу:

– випуск нових акцій, що зумовлює збільшення розміру статутного капіталу, а за певних умов й емісійного доходу;

– переоцінка майна – внаслідок чого відбувається збільшення резерву переоцінки, а вартість необоротних активів доводиться до справедливої;

– зміна оцінки фінансових інструментів доведених їхньої вартості до справедливої;

– зміна оцінки статей, виражених в іноземній валюті.

Заключним етапом бухгалтерського обліку є складання фінансової звітності. Вона інтегрує дані оперативного, статистичного та бухгалтерського обліку та є важливим джерелом економічної інформації для здійснення аналізу, контролю, планування та прогнозування господарської діяльності підприємства. Інформація про власний капітал представлена у різних формах звітності: форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», форма № 4 «Звіт про власний капітал».

У Балансі власний капітал відображається у першому розділі пасиву. При заповненні статей Балансу в них переносяться залишки рахунків 40-46. У Звіті про фінансові результати інформація про власний капітал представлена у розділі II «Сукупний дохід». Сукупний дохід – це зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками).

При заповненні відповідних рядків II розділу Звіту про фінансові результати використовуються залишки відповідних рахунків.

Найбільш повно наявність та зміни у власному капіталі представлені у Звіті про власний капітал.

При заповненні даної форми звітності частина інформації переноситься з інших форм звітності, а саме: залишок за видами власного капіталу на початок і кінець року – з Балансу; чистий прибуток та інший сукупний дохід за звітний період – зі Звіту про фінансові результати.

Тобто, фінансова звітність містить важливі для управління дані й відображає кількісні та якісні показники фінансово-господарської діяльності підприємства.

Висновки. Отже, власний капітал – це сукупність економічних благ у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які залучаються до економічного процесу діяльності суб'єкта господарювання без визначення терміну повернення їх власникам і здатні генерувати доходи.

Особливість даної економічної категорії полягає в специфічних складових, сума яких являє собою вартість засобів, отриманих від засновників та у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності.

В бухгалтерському обліку для відображення інформації про власний капітал використовуються рахунки IV класу. Завершальним етапом бухгалтерського обліку є складання фінансової звітності. Інформація про власний капітал представлена у різних формах звітності: форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», форма № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», форма № 4 «Звіт про власний капітал».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безкоровайна Л.В. Особливості обліку власного капіталу на підприємствах / Л.В. Безкоровайна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 4. – С. 950-954.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: [підручник]; за ред. Ф.Ф. Бутинця; 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: Рута, 2009. – 912 с.
3. Голов С.Ф. Фінансовий облік / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К.: Лібра, 2005. – 976 с.
4. Городня Т.А. Сучасна стратегія управління капіталом підприємства / Т.А. Городня // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18 (10). – С. 250-253.
5. Максимова В. Ф. Бухгалтерський облік: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 6.050100 «Облік і аудит». – Одеса: ОНЕУ, 2012. – 670 с.
6. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: [навч. посіб.] / В.В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2006. – 526 с.
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Наказ «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування», затверджений Міністерством фінансів України 30.11.1999 № 291, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21.12.1999 р. за № 892/4185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kodeksy.com.ua/buh/psbo.htm>.